

Таким образом, можно сделать следующие выводы: местечки - это небольшие поселения городского типа, возникшие в XIV-XVII вв. в ВКЛ в основном благодаря появлению ряда новых факторов в социально-экономической и религиозной сферах. Основным отличием их от города являлось то, что они в основном не имели ещё самоуправления, численность населения не превышала 300 дымов, хозяйственная деятельность жителей носила в основном аграрный характер, относительно слабо были развиты торговля и ремесло. Важность их появления в эту эпоху, как высказал мысль белорусский ученый З. Шибек, заключается в следующем: «Есть местечки – есть Беларусь, нет местечек - нет Беларуси» [7, с. 93].

Літаратура

1. Aleksandrowicz, S. Zaudnie miasteczek Litwy I Belarusi w XVI I perwszej polowie XVII wieku / S. Aleksandrowicz// "Roczniki Dziejow Spoecznych I Gospodarczych", t 27, 1966- S 35-65.
2. Aleksandrowicz, St Ceneza I rozwoj miasteczek Bialorusi I Litwy do polowy XVII / S. Aleksandrowicz //Akta Baltico Bialystok ,1970 – t 3 - S 47-108
3. Беларуская Савецкая Энцыклапедыя: У 12 т. Т. 3 / АН БССР. Беларус. Сав. Энцыкл.; Рэдкал.: П.У.Броўка (гал. рэд.) і інш. — Мн.: БелСЭ, 1971. — 608 с
4. Грицкевич, А.П Частновладельческие города Белоруссии в XVI- XVIII / ААН БССР, Ин-т истории.- Мн.:Наука и техника, 1975 – 248 с.
5. Карпачев, А.М. Социально-экономическое развитие городов Беларуси во второй половине XVII-XVIII в. Диссертация на соискание учебной степени д-ра ист. наук Минск ,1969, 661 с.
6. Копынский, З.Ю. Города во второй половине XVI- первой половине XVII в Автореферат дисс. на соискания учеб. степени д-ра ист.наук, Минск, 1967 51 с.
7. Краіна мястэчкаў (Размова сШыбекам) Ракіцікі Вячаслаў . Беларуская Атлантыда Радыё Свабодная Еўропа /Радыё Свабода ,2006 – С. 92-98.
8. Kulejewska-Topolska Z. Nowe lokacje miejskie w Wielkopolsce od XVI do konca XVIII wieku / Z. Kulejewska-Topolska. - Poznan, 1964. - 172 s.
9. Любавский, М. Областное деление и местное самоуправление Литовско- русского государства ко времени издания первого Литовского Статута/ Матвея Любавского - . Москва: Университетская типография, 1892 [2]. VI, VIII, 884, 106 с.
10. Ostanski J. W kwestii agrarnego charakteru miast Wielkiego Ksetwa Litewskiego w XVI wieku/ J. Ostanski //Studia historica w 35- licee pracy naukowej Henryka Lownianskiego , Warszaw, 1958.- S.279-294
11. Статут ВКЛ 1588: Тэксты. Даведнік. Каментарыі /Беларуская Савецкая энцыклапедыя; Рэдкал.: І. П. Шамякін [і інш.] [Электронны ресурс]. – Мінск : БелСЭ, 1989.-608 с.
12. Сергачев, С.А.Шулаев, А.П Архитектурное наследие и облик малого города (на примере г.п. Любча Гродненской области)/Устойчивые ценности архитектуры малых городов / Подгот.: Локотко и др- Минск – БелНИИПГрадостроительства, 2004- 73с – с 56=57
13. <http://pilgrim.by/content/view/279/434/>- Дата доступа 16.03.2016.

Аграрнае пытанне ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі ў пачатку XX ст.: пастсавецкая гістарыяграфія (1991 – 2016 гг.)

Іванюк Н.С., магістратура, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. кір. – доктар гістарычных навук, прафесар М.М. Забаўскі, БГПУ

У пачатку XX ст. склаліся аб'ектыўныя і суб'ектыўныя перадумовы, якія з'яўляліся трывалым падмуркам і абумовілі развіццё палітычнага руху беларусаў на шляху да набываўшага ўласнай дзяржаўнасці. Да ліку аб'ектыўных перадумоў адносіліся сацыяльныя і нацыянальныя супярэчнасці, якія закраналі інтарэсы карэннага насельніцтва беларуска-літоўскіх губерняў. У аснове сацыяльных супярэчнасцей было пытанне дзяржаўна-аўтаномнага ўладкавання беларуска-літоўскіх губерняў у межах расійскай дзяржаўнасці. Аграрнае і нацыянальнае пытанні былі ў цэнтры ўвагі палітычных партый і грамадскіх арганізацый.

Савецкая гістарычная навука (1917 – 1991 гг.) сутнасць аграрнага пытання ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі ў пачатку XX ст. атаясамлівала са змаганнем сялянства за знішчэнне памешчыцкага землеўладання пад кіраўніцтвам РСДРП. Зыходзячы з марксісцка-ленінскай метадалогіі даследчыкі мусілі даваць толькі адмоўную ацэнку дзейнасці ўсіх астатніх палітычных партый. Змест партыйных аграрных палажэнняў, барацьба вакол гэтага пытання ў перыядычным друку, у часы выбарчых кампаній у Думу і земствы, пазіцыі дэпутатаў ад Беларусі ў дзяржаўных прадстаўнічых установах заставаліся па-за ўвагай даследчыкаў і, адпаведна, чытачоў.

Сітуацыя карэнным чынам змянілася з пачатку 90-х гг. XX ст., калі гісторыкі звярнуліся да даследавання праграм і дзейнасці палітычных партый, сацыяльна-эканамічных аспектаў у беларускай вёсцы.

Вялікі ўклад у распрацоўку тэм, звязаных з абстрактным аграрнага пытання ў канцы XIX – пачатку XX ст., пачаткам агітацыйнай дзейнасці рэвалюцыйных арганізацый – РСДРП, Бунда, ПСР,

ППС на Літве, БСГ у вёсцы ўнёс М. В. Біч [1]. У сваіх шматлікіх навуковых публікацыях даследчык аналізаваў удзел сялянства ў выбарчых кампаніях у I і II Дзяржаўнага думы, выступленні дэпутатаў ад заходніх губерняў па аграрнаму і нацыянальнаму пытаннях, сутнасць трэцячэрвеньскай сістэмы, значэнне аграрнай рэформы П.А. Сталыпіна, ролю газеты “Наша ніва” ў нацыянальна-аграджэнскім руху.

У манаграфіі П.І. Брыгадзіна аналізуецца думская тактыка партыі эсэраў у Беларусі ў 1906 – 1917 гг. Аўтар падкрэслівае, што эсэры лічылі сялянства галоўнай сілай рэвалюцыі, выступалі за сацыялізацыю зямлі (выключэнне яе з тавараабароту і ператварэнне з прыватнай уласнасці ва ўсенародны набытак), ураўняльнае яе размеркаванне без выкупу [2].

У 1990-я гг. быў апублікаваны шэраг прац, у якіх раскрываецца роля Ю. Пілсудскага і Р. Дмоўскага ў палітычным жыцці ў дарэвалюцыйны перыяд у Беларусі, прааналізавана дзейнасць і дачыненні ППС (Партыя польская сацыялістычная) і БСГ у думскі час. Першым манаграфічным даследаваннем польскага руху на беларускіх і літоўскіх землях у перыяд 1864 – 1917 гг. стала кніга А.Ф. Смалянчука “Палякі Беларусі і Літвы ў рэвалюцыі 1905 – 1907 гг.” [3]. Праца атрымала станоўчую ацэнку як беларускіх, так і польскіх гісторыкаў. А ў 2004 г. свет убачыла новая манаграфія даследчыка. На аснове шырокага кола архіўных крыніц, матэрыялаў перыядычнага друку асветляецца польскі грамадска-палітычны рух на беларускіх і літоўскіх землях з 1864 па люты 1917 гг. Аўтар падрабязна спыняецца на этнакультурнай адметнасці літоўскіх і беларускіх палякаў, што знайшло адлюстраванне ў краўвай плыні: аналізуе дзейнасць краёўцаў у палітычным жыцці, у Думе, перыядычным друку, іх стаўленне да аграрнага пытання [4].

Манаграфіі М.М. Забаўскага прысвечаны грамадска-палітычнай барацьбе ў Беларусі ў перыяд выбараў і дзейнасці Расійскай Дзяржаўнага думы I – IV скліканняў. Значная увага надаецца палітычнай актыўнасці беларускага сялянства, яго стаўленне да думскіх дэбатаў па аграрнаму пытання. Асобнае месца займае аналіз дзейнасці БСГ і газеты “Наша ніва” [5] [6].

Сутнасць аграрнага пытання ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі ў перыяд дзейнасці I Расійскай Дзяржаўнага думы даследуе У. С. Пуцік [7]. Спецыфіку удзелу агульнарасійскіх ліберальных партый у грамадска-палітычным жыцці Беларусі ў пачатку XX ст., іх стаўленне да сталыпінскіх рэформ і да аграрнага пытання ў цэлым у шматлікіх публікацыях разглядае Дз. С. Лаўрыновіч [8].

На аснове шырокага кола архіўных крыніц, тэкстаў праграм, інфармацыі аб дзейнасці прыватных партый і іх мясцовых аддзелаў на тэрыторыі Беларусі ў 1905 – лютым 1917 гг. К.М. Бандарэнка прыйшоў да высновы, што ў аграрным пытанні, як прыхільнікі захавання прыватнай уласнасці, манархісты прапаноўвалі ўраўняць сялян у правах з іншымі сааслоўямі, надзлічы іх зямлэй за кошт казённых зямель (у беларускіх губернях – за кошт польскага землеўладання), заснаваць дробны сялянскі крэдыт [9].

Роля Сялянскага пазямельнага банка ў вырашэнні аграрнага пытання на тэрыторыі Беларусі ў пачатку XX ст. вызначана ў працах А.А. Кухарэнкі [10]. Даследчык устанавіў, што колькасць набытай сялянскай зямлі пры садзейнічанні беларускіх аддзяленняў банка дасягала да 1905 г. 80 %. А ў 1906 – 1914 гг. Сялянскі пазямельны банк увёў льготную сістэму крэдытавання хутарскіх і атрубных гаспадарак.

Пералічаныя працы даюць падставы сцвярджаць, што гісторыя грамадска-палітычнага жыцця ў Беларусі вакол аграрнага пытання так як і сацыяльна-эканамічныя ў вызначаным храналагічным перыядзе даследавана даволі грунтоўна. У меншай ступені гэта тычыцца сацыяльна-культурных аспектаў жыцця беларускай вёскі. Але гэту нішу айчынай гістарыяграфіі запаўняюць манаграфіі А.Г. Кахановскага [11] і С.М. Токця [12].

Найбольш актуальным пытаннем для насельніцтва беларуска-літоўскіх губерняў у пачатку XX ст. было пытанне нацыянальна-дзяржаўнага ўладкавання, а не класовага антаганізму.

Літаратура

1. Біч, М.В. Беларускае аграджэнне ў XIX – пачатку XX ст.: Гістарычныя асаблівасці, узаемаадносіны з іншымі народамі / М.В. Біч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 29 с.
2. Бригадин, П.И. Эсеры в Беларуси (конец XIX в. – февр. 1917 г.) / П.И. Бригадин. – Минск: Згода, 1994. – 152 с.
3. Смалянчук, А.Ф. Палякі Беларусі і Літвы ў рэвалюцыі 1905 – 1907 гг. / А.Ф. Смалянчук. – Гародня: Ратуша, 2000. – 204 с.
4. Смалянчук, А.Ф. Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864 – люты 1917 г. / А.Ф. Смалянчук. – Спб.: Неўскі прасяер, 2004. – 406 с.
5. Забаўскі, М.М. Расійская Дзяржаўная дума ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі (1906 – 1917 гг.) / М.М. Забаўскі. – Мінск: Беларус. дзярж. пед. ун-т ім. М. Танка, 1999. – 170 с.
6. Забаўскі, М.М. Расійская Дзяржаўная дума ў лёсах Беларусі (1906 – 1917 гг.): манаграфія / М.М. Забаўскі. – Мінск: Беларус. дзярж. пед. ун-т ім. М. Танка, 2008. – 267 с.
7. Пуцік, У.С. Утварэнне землеўладкавальных камісій як пачатак зрухаў ва ўкараненні сталыпінскай аграрнай рэформы на Беларусі / У.С. Пуцік // Весці БДПУ. Сер. 2. - 2010. – №4. – с. 16 – 20

8. Лавринович, Д.С. Деятельность общероссийских либеральных партий на территории Беларуси (1905 – 1918 гг.) / Д.С. Лавринович. – Могилёв: Могил. гос. ун-т им. А.А. Кулешова, 2015. – 328 с.
9. Бондаренко, К.М. Правые партии и их организации в Беларуси (1905 – 1917 гг.) / К.М. Бондаренко. – Могилёв: Могил. гос. ун-т им. А.А. Кулешова, 2010. – 416 с.
10. Кухарэнка, А.А. Дзейнасць Сялянскага пазямельнага банка на тэрыторыі Беларусі (1883 – 1914 гг.) / А.А. Кухарэнка // Беларус. гіст. часоп. - 2013. – №6. – с. 11 – 18
11. Каханюўскі, А.Г. Сацыяльная трансфармацыя беларускага грамадства. 1861 – 1914 гг. / А.Г. Каханюўскі; Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск: Беларус. дзярж. ун-т, 2013. – 335 с.
12. Токць, С.М. Беларуская вёска ў эпоху зменаў: другая палова XIX – першая трэць XX ст. / С.М. Токць. – Мінск: Тэхналогія, 2007. – 308 с.

Институт податных инспекторов Витебской губернии (1885-1918 гг.): структура и функции

Капуста Е.О., 3 курс, исторический факультет, БГПУ;
 науч. рук. – доктор исторических наук, профессор А.П. Житко, БГПУ

Проводимая в 80-х гг. XIX в. финансовая реформа выявила неэффективность податного управления в губерниях и уездах. Казенные палаты не располагали подведомственными им специальными органами для контроля на местах за правильностью действий общественных и полицейских учреждений по раскладке и взысканию податей. Деятельность чиновников казенных палат в сфере налогообложения носила в значительной мере канцелярский характер. Для увеличения эффективности податной системы, по предложению Министра финансов Н.Х. Бунге, при казенных палатах была учреждена должность податных инспекторов.

При Витебской казенной палате эта должность появились на основании мнения Государственно-го совета от 30 апреля 1885 г. «Об учреждении должностей податных инспекторов» [1, с. 179-181].

Контроль за деятельностью податных инспекторов осуществлял управляющий казенной палатой, он же занимался и ревизией их делопроизводства. Право распределения податных инспекторов по губерниям и назначение их на определенные участки предоставлялось Министру финансов. При назначении на должность податные инспекторы получали статус чиновника казенной палаты [2, с.351]. За каждой податной инспекцией была закреплена определенная территория (город, уезд или часть большого уезда), которая называлась податным участком [3, с.50]. По численности инспекторов Витебская губ. была разделена на 13 податных участков: в городе Витебск и Двинск – по одному отдельному участку и 11 – в уездах.

Податные инспекторы представляли собой не временных командированных чиновников фиска, а постоянных жителей города или уезда [4, с. 48].

12 августа 1885 г. Н. Х. Бунге утвердил Наказ, в котором податным инспекторам разъяснялись их права и обязанности [5]. Казенные палаты, получив Наказ Министра финансов, сразу же направили его податным инспекторам.

В январе 1886 г. управляющий Витебской казенной палатой созвал съезд податных инспекторов, по результатам работы которого (с привлечением начальников отделов палаты) были выработаны «Правила о порядке действий (податных инспекторов) по выполнению возложенных на них обязанностей» [2, с. 351].

В данных «Правилах...» были зафиксированные следующие функции инспекторов: установление действительной ценности и доходности недвижимых имуществ; наблюдение за правильностью поступления казенного налога и земских сборов с недвижимых имуществ, а также за правильностью торговли; председательствование в уездных податных присутствиях; удостоверение в полноте и правильности учета площади землевладения, подлежащего налогообложению, а также установление доходности и ценности различных земельных угодий; предоставление губернскому распорядительному комитету и казенной палате сведений по землевладению и причитающимся с земли сборам и повинностям; наблюдение за современным поступлением окладных сборов и взыскания по ним недоимок с частных землевладельцам и др. [2, с.352].

Наказ заключал в себе инструкции податным инспекторам, но законодательно предел их власти и порядок действий не был обозначен, что в свою очередь затрудняло исполнение их обязанностей. Говорилось лишь об исполнительности роли податных инспекторов в отношении казенных палат. Как отмечает российский историк Ю.В. Петров: «Наказ <...> регламентировал работу податной инспекции и мало интересовал чиновников различных служб и местных исполнительных органов власти» [6, с. 82]. Не было у податных инспекторов и форменной одежды. Все это затрудняло исполнение возложенных на инспекторов обязанностей.

Податной инспектор должен был выполнять большой объем работы по поручениям, исходящим от Департамента окладных сборов, губернской казенной палаты, губернских податных и по крестьянским делам присутствий [6, с.75]. Каждый год податные инспекторы должны были представлять в казенную палату отчет о результатах проделанной работы. Кроме этого, некоторые хозяйственные сведения отправлялись непосредственно в Департамент окладных сборов.